

Nd.

44. Frumvarp til erfðalaga.

(Lagt fyrir Alþingi á 62. löggjafarþingi, 1943.)

1. gr.

Frumerfingjar látins manns eru börn hans, og erfa þau hann að jöfnu. Sé barn látið, skulu börn þess erfa þann hlut, er barn hefði hlotið, ef það hefði lifað arfláta. Ef barnsbarn er einnig andað á undan arfláta og lifa börn þess, þá skulu þau koma í stað þess, og svo framvegis, meðan nokkur niður er til.

2. gr.

Um erfðarétt óskilgetins barns og arf eftir það fer á sama hátt og væri það skilgetið, þó svo, að óskilgetið barn erfir því aðeins föður og föðurfrændur og þeir það, að hann hafi gengizt við faðerni þess, hann verið dæmdur faðir þess, eða talinn faðir barns eftir eið eða eiðsfall samkvæmt dómi. Hafi sambúð karls og konu, sem óvígð eru, verið óslitin frá því 10 mánuðum fyrir fæðingu barns og þangað til 3 árum eftir hana, jafngildir hún faðernisjátningu, þá er um erfðarétt barns eftir föður og föðurfrændur ræðir, eða þeirra eftir það.

3. gr.

Kjörbarn öðlast erfðarétt sem væri það skilgetið barn kjörforeldranna, og um arf eftir það fer á sama hátt. Í ættleiðingarbréfi má þó setja ákvæði, sem takmarka erfðaréttindin. Við ættleiðslu hverfa öll erfðaréttindi á báðar hliðar milli kjörbarns og holdlegra foreldra þess og ættingja.

4. gr.

Ef ekkert afkvæmi er til, en faðir og móðir hans látna lifa, erfa þau hann að jöfnu.

5. gr.

Ef annað foreldra er andað, en hitt lifir, þá tekur það þeirra, sem er á lífi, helming arfs, en hinn helmingurinn hverfur til barna þess, sem andað er, til jafnra skipta þeirra á millum. Ef ekkert barn er á lífi eftir það foreldri, sem andað er, tekur hitt arfinn.

6. gr.

Ef báðir foreldrar eru látnir, hverfa arfahlutar þeirra til barna þeirra, sem eru systkin hins látna. Ef öll börnin eiga sömu foreldra, erfa þau öll jafnt, en annars erfa börnin saman þann hluta, sem foreldri þess hefði hlotið, ef lifað hefði.

7. gr.

Ef ekki eru til niðjar, maki, foreldrar eða systkin, þá taka afar og önmur hins látna arf allan á þann hátt, að föðurforeldrar hins látna taka helming arfsins

og móðurforeldrar hinn helminginn, og er síðan skipt á milli þeirra að jöfnu. Ef annaðhvort föðurforeldra eða móðurforeldra er andað, hverfur arfshluti þess til hins.

8. gr.

Ef afar og ömmur eru önduð, hverfur arfurinn til langafa og langamma á sama hátt og segir í næstu grein á undan, en frændsemiserfð nær síðan ekki lengra upp en nú var sagt.

9. gr.

Ef það hjóna, sem fyrr andast, átti arfgengt afkvæmi á lífi, þá erfir eftirlifandi maki fjórðung eigna þeirra, sem hið látna lét eftir sig.

Erfðarétt þennan er eigi unnt að takmarka umfram það, sem segir í 19. gr. laga þessara.

10. gr.

Nú átti hið látna ekki arfgengt afkvæmi á lífi, en hins vegar föður, móður eða systkin, og erfir þá það hjónanna, sem lengur lifir, helming af eignum hins látna, en allar eignirnar, ef þessir erfingjar eru ekki til. Hvort hjónanna um sig getur að þessu leyti með erfðaskrá rýrt erfðarétt hins eftir sig ofan í þriðjung af eignum sínum.

Nú andast það hjóna, er lengur lifir, barnlaust og án þess að hafa ráðstafað fé sínu, og skulu þá eftirlátnar eigur þess skiptast að jöfnu milli lögmaðra erfingja beggja.

11. gr.

Erfðaréttur hjóna fellur niður við skilnað að borði og sæng og algeran hjónaskilnað.

12. gr.

Ef faðir kostar töluverðu upp á eitt eða fleiri af börnum sínum, eftir að þau eru komin upp, annaðhvort til að mennta þau betur til þeirrar stéttar, sem þeim er ætluð, eða til að gera þau fær um að festa ráð sitt eða komast í atvinnuveg, eða til að efla framkvæmdir þeirra eða auka velgengni þeirra á annan hátt, en honum þykir sanngjarnt við hin börn sín að draga þennan kostnað og styrk af arfshluta barnsins, enda sé þetta sýnilegt, annaðhvort af því, að hann hafi í því skyni skrifað upp útgjöld sín, eða af öðrum ljósum skilríkjum, og skal þá frádráttur fram fara, og skal bæði draga af föðurarfinum og af þeim arfi, er börnin kynnu að fá eftir móður sína, þegar hún hefur átt félagsbú með föðurnum. Skal það vera aðalreglan, að það, sem faðirinn hefur skriflegt eftir sig látið, skuli vera full sönnun þess, hvað hvert barn hefur fengið fyrirfram. En komi áreiðanlegar líkur fram þar á móti, eða það kemur í ljós, að þess konar útgjöld eru talin barninu, sem að réttu lagi ætti ekki að telja því upp í arf, annaðhvort vegna þess, hvernig útgjöldum þessum er varið í sjálfu sér, eða eftir efnahag búans, eða hafi verið kostað upp á hin börnin, án þess að það hafi verið skrifað upp eins, eða sé eitthvað auðsjáanlega virt of hátt, og skal þá skiptaráðandi athuga allar aðstæður nákvæmlega og ákveða síðan, hvort eða að hve miklu leyti frádrátturinn skuli fram fara. Geti barnið skilað þeim hlut aftur jafngóðum, er það hefur fengið, kemst það hjá að gjalda verð það, er hluturinn var metinn til. Sé ekki svo ástatt, má þó ekki skilyrðislaust telja barninu upp í arf verð það, er hluturinn var keyptur fyrir, heldur skal einnig líta á gangverð það, sem þá er á peningum, eftir því sem á stendur, og yfirleitt ekki meta hlutinn hærra en sanngjarnt er, svo að jöfnuður verði á við hin börnin. Þyki þess þörf, til að fá áreiðanlega grein fyrir öllu því, er til álita skal koma við frádráttinn, skal skiptaráðandi kveðja til valinkunna menn, af frændum eða nákunningjum hins látna, til að segja álit sitt um málið.

13. gr.

Ef barnið hefur fengið meira fé fyrirfram en nemur arfshluta þeim, er því her, fær það að vísu engan arf, en verður þó ekki skyldað til, sem skuldunautur,

að greiða það, sem það hefur tekið á móti fyrir fram einungis upp í arfsvon sína. En hafi faðirinn, af rangsleitni við skuldheimtumenn sína, gefið börnum sínum þvilíkar gjafir, að hann eða bú hans vinnst eigi til að greiða skuldheimtumönnum, þá skulu slíkar gjafir ógildar að lögum.

14. gr.

Veiti móðir einstökum börnum sínum styrk, eftir að faðir er látinn, þá skal telja þann styrk upp í arfshluta þeirra síðan, á sama hátt og eftir sömu reglum, sem fyrir er mælt í 12. og 13. gr. um föðurinn. Þannig skal einnig breyta, sé það seinni maður hennar, sem veitir þeim slíkan styrk sem ráðandi félagsbús síns og móðurinnar. Sama er og að segja um þann styrk, er föðurfóreltrar eða móðurfor-eldrar veita barnsbarni sínu, eftir að barn þeirra sjálft er látið.

15. gr.

Nú hefur barn fengið styrk fyrir fram upp í arf sinn eftir föður og móður, eða annaðhvort þeirra, og deyr fyrri, en á börn á lífi, og skal þá draga þann styrk frá arfshluta þeirra eftir afa þeirra og ömmu, á sama hátt og með sömu skilmálum og ákveðið er um barnið sjálft.

16. gr.

Bannað er að selja eða veðsetja arf þann, sem maður á í vændum, og eigi má heldur gefa slíkan arf. Þó skal eigi varna börnum eða öðrum niðjum að afsala sér arftökurétti í hendur þeim, er þau eiga arfsvon að, hvort sem það er gert fyrir nokkuð eða ekkert, séu þau annars fullveðja og fjár síns ráðandi. Sé ekkert skilyrði haft, skal þetta vera jafnt skuldbindandi fyrir börn þess, er afsalar sér arfi, eins og fyrir hann sjálfan. Sama er og, ef einhver sá erfingi, sem ekki er niður hins, afsalar sér arftökurétti í hendur þeim, er hann stendur til að erfa.

17. gr.

Hver sá, sem er 18 ára að aldri, með fullri skynsemi og á ekki arfgengt afkvæmi, getur ráðstafað öllum eignum sínum með arfleiðsluskrá, eins og honum sjálfum líkar. Þó má annað hjóna ekki svipta hitt þeim hluta af arfi eftir sig, er 9. gr. veitir því tilkall til, nema það sjálft hafi gefið til þess samþykki sitt.

18. gr.

Ef sá, sem gera vill arfleiðsluskrá, er settur undir forráð annarra, annaðhvort vegna eyðslusemi eða annarra orsaka, þá verður arfleiðsluskrá hans ekki gild, nema dómari veiti leyfi til að gera hana. Sömuleiðis þarf og staðfesting dómara til þess, að sá maður, sem sviptur hefur verið lögræði, geti kallað aftur að lögum arfleiðslu þá, er staðfest hefur verið á téðan hátt, eða hverja aðra eldri, er hann kynni að hafa gert, áður en hann varð ólögræða.

19. gr.

Sá, sem á arfgenga niðja á lífi, skal eiga rétt á að ráðstafa með arfleiðsluskrá $\frac{1}{4}$ hluta af fé sínu, á hvern þann hátt, er hann sjálfur kýs.

20. gr.

Til þess að arfleiðsluskrá sé gild, ef nokkur af hlutaðeigendum vill rengja, skal hún vera bréfleg, og skal sá, er arfleiðir, annaðhvort hafa ritað nafn sitt undir hana eða kennt við hana fyrir notarius publicus, eftir því sem fyrirskipað er í opnu bréfi 8. janúar 1823, eða fyrir tveim vitnum, sem tilkvödd hafa verið í því skyni og ritað á arfleiðsluskrána vottorð sitt. Skulu þau geta staðfest það fyrir dómi, ef þörf gerist, að arfleiðandi hafi þá verið með fullu ráði, er hann ritaði, í viðurvist þeirra, nafn sitt undir arfleiðsluskrána eða kenndist við hana. Sé arf-

leiðandi ólæs á skrif, skal lesa arfleiðsluskrána skilmerkilega fyrir honum, og skal notarius eða vitnin sanna, að svo hafi verið gert. Um arfleiðsluskrá skal þá eina til vitna taka, er séu svo valinkunnir, að eigi verði neitt með rökum að þeim fundið.

Þegar leiða skal vitni um arfleiðsluskrá, hvort rétt sé, skal ætíð kveðja til lög-erfingja hins látna, og þegar fram kemur arfleiðsluskrá, eldri og gagnstæð þeirri, er sanna skal að rétt sé, skal einnig kveðja til þá, er arfleiddir voru í hinni fyrri skrá, til að vera viðstaddir vitnaleiðsluna. Sé sá, er vitni vill leiða, óviss um, hverja arfgenga frændur hinn látni eigi eftir, eða hann veit ekki til, að þeir séu hér á landi, þá má leiða þingvitni sem fyrst, og þarf eigi að kveðja til framangreinda frændur, en dómari skal setja þeim valinkunnan og kunnugan mann, og skal hann, eins og dómarrinn sjálfur, gæta réttar þeirra við vitnaleiðsluna.

21. gr.

Verði maður snögglega og hættulega veikur og vilji gera arfleiðsluskrá, má vika frá þeirri reglu, sem sett er í 20. gr., að arfleiðsluskrár skuli vera bréflegar. Arfleiðslan má þá fara fram munnlega, í viðurvist tveggja tilkvaddra votta, slíkra sem þeirra, er um getur í 20. gr. Þó skulu þeir menn tafarlaust skrásetja efni arfleiðslunnar og rita nöfn sín undir. Slík arfleiðsluskrá telst þó aftur tekin, ef arfleiðandi verður aftur heill heilsu og endurnýjar hana ekki, áður en 4 vikur eru liðnar, á þann hátt, sem ákveðið er um bréflegar arfleiðsluskrár.

22. gr.

Framangreindar reglur um arfleiðsluskrár skulu einnig gilda um þau gjafabréf, sem ekki er ætlað til, að taki gildi fyrr en að gefanda látnum. Þó með þeim breytingum, sem leiðir af því, að gjafabréfið er nokkurs konar samningur.

23. gr.

Sá hlýtur arf, sem er á lífi við andlát arfláta. Þó getur ófætt barn, sem getið er fyrir þann tíma, tekið arf, ef það fæðist síðar lifandi.

24. gr.

Nú á maður engan lögmaeltan erfingja, eða réttur erfingi kemur eigi til á næstu 10 árum og er þó á lífi, og arfláti hefur ekki heldur ráðstafað fé sínu með arfleiðsluskrá, og renna þá eftirlátnar eignir hans að $\frac{1}{4}$ hluta í ríkissjóð sem erfðafjárskattur, en hinn hlutinn skiptist að jöfnu milli ellistyrktarsjóðs þess bæjar- eða sveitarfélags, sem arfláti átti lögheimili í við andlát sitt, og sjóðs til uppeldis og menntunar ungmenna innan 18 ára aldurs í hlutaðeigandi bæjar- eða sýslufélagi. Skal í reglugerð, sem dómsmálaráðherra setur, selja nánari ákvæði um starfrækslu þessa síðartalda sjóðs.

25. gr.

Lög þessi öðlast gildi 1. júlí 1944. — Hafi arfláti andaðt fyrir gildistöku laganna, skulu eldri lagaákvæði halda gildi um erfð eftir hann.

26. gr.

Frá því, er lög þessi koma til framkvæmda, falla eftirtalin lagaákvæði úr gildi: N.L. 5. bók, 2. kap., 11. og 30. gr. Tilskipun um nokkrar breytingar á erfðalögum á Íslandi frá 25. sept. 1859. V. kap. laga nr. 46 27. júní 1921, um afstöðu foreldra til óskilgetinna barna. 87.—89. gr. laga nr. 20 27. júní 1923, um skyldur og réttindi hjóna, svo og öll eldri lagaákvæði, er brjóta í bág við lög þessi.

Erfðaákvæði laga um erfðaábúð og óðalsrétt, nr. 8 1. febr. 1936 (III. kafli) halda þó gildi sínu.

Athugasemdir við lagafrumvarp þetta:

Núgildandi islenzk erfðalöggjöf er orðin ærið gömul, því að aðalákvæði hennar eru í tilskipun frá 25. sept. 1850. Nokkur hér að lútandi ákvæða eru í enn eldri lögum, en önnur eru hins vegar í lögum frá síðari árum. Það má því teljast eðlilegt og tímabært, að mál þessi séu tekin til athugunar, svo miklar breytingar sem orðið hafa á ættartengslum hér á landi og skoðunum manna almennt á málum þessum, frá því að aðalákvæði löggjafar þessarar voru sett. Því hefur þótt rétt að endurskoða löggjöf þessa, og felur frumvarp það, er hér liggur fyrir, í sér þau meginákvæði um erfðir, sem nauðsynlegt þykir að leiða í lög í samræmi við nútímavíðhorf í þessum málum, en þó eru jafnframt látin haldast, nokkurn veginn óbreytt, þau eldri ákvæði, sem vel hafa reynzt hér á landi. Við samningu þessa frumvarps hefur verið höfð hliðsjón af erlendri löggjöf í þessum efnum, og þá helzt norrænni erfðalöggjöf.

Meginbreytingin, sem frumvarp þetta gerir á núgildandi erfðalögum, er sú, að réttur manna til arfs fyrir skyldleika sakir takmarkast við nánari ættingja en nú er (1.—8. gr.). Eins og ættarsamböndum er nú háttað almennt, þykir engin ástæða til, að fjarskyldir menn hljóti slík réttindi, auk þess sem reynslan hefur sýnt, að veruleg verðmæti eftirlátinna eigna hafa orðið til litillar eða engrar nylsemdar við skiptingu í örsmáa hluta.

Hér á eftir, í sambandi við athugasemdir við hin einstöku ákvæði frumvarpsins, verður að öðru leyti gerð nánari grein fyrir þeim breytingum og nýmælum, sem frumvarpið felur í sér.

Um 1. gr.

Eins og í eldri lögum er hér gert ráð fyrir, að börn og aðrir niðjar séu nánustu erfingjar látins manns. — Allmargir fræðimenn í lögum hafa á síðari árum íátið í ljós þá skoðun og stutt hana ýmsum rökum, að réttlátara væri, að arfahlutar barna væru misstórir, eftir aldri þeirra, þannig að yngri börnin hlytu, að vissu aldursmarki, meiri arf en þau, sem eldri eru. Ekki verður þó talið, að enn sem komið er sé ástæða til að leiða slíkar reglur í lög, þar sem athuganir í þessum efnum eru tiltölulega skammt á veg komnar og þá m. a. um það, hvernig slíkum reglum skuli vera háttað, til þess að þær beri tilætlaðan árangur. Hér er því gert ráð fyrir jöfnum arfahlutum, eins og áður, en m. a. með tilliti til þess, að ýmis rök þykja hníga að því, að eftirlátnum eignum manna beri, a. m. k. að nokkru leyti, að verja til uppeldis og menntunar barnanna, eru nýmæli þau sett, sem um getur í 24. gr. frumvarpsins og nánar verður að vikið í athugasemd við þá grein.

Um 2. gr.

Í V. kap. laga nr. 46 1921 eru gildandi ákvæði um erfðarétt óskilgetinna barna, þar á meðal hörnbarna (sbr. 2. gr. laganna). Eins og málum þessum er háttað, þykir rétt, að til viðbótar komi það tilvik, að sé skorið úr um faðerni barns með eiði eða eiðsfalli samkvæmt dómi, hljóti það barn sama erfðarétt og faðernisjátning, beinn dómur og sambúð um tiltekinn tíma veita.

Um 3. gr.

Hér er gerð breyting frá núgildandi lagaákvæðum (sbr. konungsráðgjafi frá 13. des. 1815 og 23. des. 1864), sem takmarka svo erfðarétt kjörbarns eftir kjörforeldra, eigi þau arfgenga niðja, að það getur einungis hlotið $\frac{1}{4}$ hluta af eignum foreldra að erfðum, og talið er, að kjörforeldrar hafi nú ekki lögerfðarétt eftir kjörbarn sitt, né erfingjar kjörbarns eftir þau; kjörbarnið haldi óskertum erfðarétti eftir raunverulega ættingja sína, en erfi ekki ættingja kjörforeldranna.

Nýmæli þau, sem hér eru sett, geta ekki talizt varhugaverð, en verða hins vegar að teljast sanngjörn. Það er fyrst og fremst í fáum tilvikum, að kjörbarn sé tekið,

ef kjörforeldrar eiga arfgenga niðja. En þótt svo sé, er óhætt að segja, að slíkt muni aðeins gert að vel athuguðu máli, enda þurfa ýmiss konar skjöl og skilríki að liggja fyrir, til þess að ættleiðingarleyfi sé veitt, og reglur, sem þar um gilda, haldast auðvitað óbreyttar. Mun það óefað vera í samræmi við tilætlun kjörforeldra almennt, að kjörbarnið fái á allan hátt sömu aðstöðu að þessu leyti sem þeirra eigin börn, og þykir því eðlilegast, að kjörbarnið verði að öllu eins sett, nema annað sé sérstaklega tekið fram (sbr. 2. setningu greinarinnar). Og ekki verður talið, að holdleg börn kjörforeldra eigi neina frekari kröfu til þess, að arfahlutar þeirra séu óskertir af þessum sökum, en að foreldrar þeirra eignist ekki fleiri börn og arfahlutar þeirra skerðist á þann hátt.

Um 4. gr.

Þetta ákvæði er óbreytt frá því, sem er í gildandi lögum. Í samræmi við skoðanir meginþorra manna nú á tímum, er fellt burtu það ákvæði í 3. gr. tsk. frá 1850, að séu hjón skilin með dómi fyrir hórdómssök, skuli það þeirra taka allan arf, sem ekki hefur brotið.

Um 5. gr.

Hér er erfðin takmörkuð við börn foreldranna, og er sú breyting frá fyrri lögum (4. gr. tsk. frá 1850) reist á þeim rökum, sem segir í greinargerð frumvarpsins að framan.

Um 6. gr.

Sbr. 5. gr. tsk. frá 1850; sjá og athugasemd við næstu grein á undan.

Um 7. gr.

Sbr. 6. gr. tsk. frá 1850; sjá og athugasemd við 5. gr. frumvarpsins.

Um 8. gr.

Hér eru tilgreind takmörk frændsemisferðar upp á við, og verður ekki séð, að nein rök mæli með því, að þau takmörk séu teygð lengra.

Um 9. gr.

Samhljóða ákvæðum þeim, er nú gilda (87. gr. laga nr. 20 1923).

Um 10. gr.

Óbreytt frá því, sem nú er í 88. gr. laga nr. 20 1923, nema hvað afkomendur föður, móður og systkina eru undanteknir í samræmi við önnur ákvæði frumvarpsins. Síðari málsgrein felur í sér ákvæði, sem ekki er nú í lögum, en verður að teljast sanngjarnt, enda allmjög tíðkað í gagnkvæmum arfleiðsluskrám hjóna.

Um 11. gr.

Samhljóða núgildandi ákvæði í 89. gr. laga nr. 20 1923.

Um 12., 13., 14. og 15. gr.

Að efni til samhljóða 10.—13. gr. tsk. frá 1850, enda hafa þau ákvæði gefizt svo vel, að eigi þykir ástæða til að breyta þeim.

Um 16. gr.

Að efni til samhljóða 14. gr. tsk. frá 1850.

Um 17. gr.

Að efni til samhljóða 20. gr. tsk. frá 1850.

Um 18. gr.

Svo til samhljóða 21. gr. tsk. frá 1850.

Um 19. gr.

Að meginefni til samhljóða 22. gr. tsk. frá 1850.

Um 20. og 21. gr.

Þessar reglur um arfleiðsluskrár eru svo til óbreyttar frá því, sem nú er (23. og 24. gr. tsk. frá 1850), enda hafa þær reynzt svo vel, að eigi þykir ástæða til að breyta þeim.

Sums staðar erlendis eru, auk ákvæða sem þessara, lögfestar reglur þær, sem taldar eru gilda um afturköllun arfleiðsluskrár, skýringar á henni, ógildi hennar o. fl. Hér á landi hafa skapazt viðurkenndar reglur í þessum efnum, án sérstakrar lagasetningar, og þykir ekki, a. m. k. að svo stöddu, ástæða til að taka þær upp í erfðalögin.

Um 22. gr.

Samhljóða 25. gr. tsk. frá 1850. Um þetta efni hafa og myndazt reglur, sem eigi þykir, að svo vöxnu máli, ástæða til að lögfesta.

Um 23. gr.

Viðurkennd regla, leidd af ákvæðum N.L. 5—2—30.

Um 24. gr.

Samkvæmt N.L. 5—2—11 er 15 ára frestur fyrir erfingja til að gefa sig fram, en sá frestur er hér stytur í 10 ár, þar sem það verður að teljast nægilegt.

Arfur, sem ekki fer til löglegra erfingja, rennur nú í ríkissjóð, án þess að nokkur fyrirmæli séu um, hvernig því fé skuli annars varið. Eftir að erfðarétturinn hefur verið takmarkaður, eins og frumvarp þetta gerir ráð fyrir, mundi væntanlega meira af eftirlátnum eignum manna en áður renna í ríkissjóð. Verður að teljast rétt, að nú séu sett fyrirmæli um, hvernig fé þessu skuli varið, og þykir þá sú tilhögun, sem ákveðin er í greininni, eftir öllum atvikum eðlileg og sanngjörn (sjá og athugasemd við 1. gr. frumvarpsins).

Um 25. gr.

Rétt þykir, að nokkur timi liði, þar til lög sem þessi öðlist gildi, og er gildistökudagur þeirra því ákveðinn eins og í greininni segir.

Um 26. gr.

Þarf eigi skýringar við.